

דף שבו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 390

פרשות תזריע ומצורע, תשס"א

פינת השמיטה: יד'

השאלה "מה נאכל בשנה השביעית"

בויקרא כה, כ-כא נאמר:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש שנים.

עם קריאת הדברים צפות ועולות השאלות הבאות:

- א. האפשר שהברכה תחול עוד לפני שהמצווה מקוימת? הן המצווה תקויים רק בשנה השביעית, שבה מובירים את השדות – אין זורעים ואין אוספים, ואילו הברכה תוגשם כבר בשנה השישית, האומנם?
 - ב. האין בשאלת החקלאי, "מה נאכל", משום חוסר אמונה מצד אחד, ותכסיס חמקנות מקיום המצווה מצד שני?
 - ג. ובכלל, לא מצינו בכל המצוות, שהתורה תבוא לקראת מקיים המצווה ותבקש להניח את דעתו. לא שמענו שהתורה תפנה, למשל, לשומר השבת ותאמר לו: וכי תאמר מה נאכל בשבת, אם לא אעשה בה מלאכה? ובתגובה היא תבטיח לו הבטחה כלשהי שתפייס אותו ותאפשר לו לקיים את שמירת השבת! לא מצינו, למשל, שהתורה תפנה אל המבקש להתענות ביום הכיפורים ותאמר לו: וכי תאמר איך אתענה, הן לא יהיה בי כוח! ובתגובה תבטיח לו התורה תגבור כוחותיו בערב יום הכיפורים, שיוכל לעמוד בעומס העינוי! מדוע אפוא קיימת הבטחה מסוג זה דווקא בשמירת השביעית?
- על מנת להשיב על שאלות אלו יש להציג תחילה את ההנחה הבסיסית, שמצוות השמיטה קשות הן לקיום, אולי יותר מכל יתר המצוות שבתורה. שכן, אדם מסוגל לקיים מצווה הנדרשת ממנו אחת ליום, אחת לשבוע, או אחת לחודש. הוא יכול גם לקיים מצוות הנדרשות ממנו לקיימן במשך יום שלם, שבוע שלם או חודש שלם; אבל שנה? יום יום לאורך שנה שלמה? לעמוד יום יום אל מול השדה והכרם ולראות אותם מוכרים – מצד אחד, ולהניח כי ביתו ריק ממזון – מצד שני; היוכל האיש לעמוד בדרישה זו, במתח הזה ובניסיון כה קשה?

והלא כך אמר רבי יצחק במדרש ויקרא רבה, א, א:

בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד לשבת אחת לחודש אחד; שמא לשאר ימות השנה? ודין חמי חקליה ביירה, כרמיה ביירה ויהבי ארנונא ושתיק [וזה רואה את שדהו בור, כרמו בור ומשלם מס ושותק]; יש לך גבור גדול מזה?

מאחר שאין התורה דורשת דרישות שלא ניתנות לקיום,¹ הרי במקרה שלפנינו היא הקפידה להציג מראש את הברכה שתחול בשנה השישית, כדי שיוכלו לעמוד בקיום המצווה בשנה השביעית. לא, אין כאן חוסר אמונה, או ניסיון חמקנות מקיום המצווה; יש כאן דאגה וחרדה מול הקשיים הצפויים. יותר משיש כאן חוסר אמונה ורצון לחמוק – יש כאן הצגת שאלה לגיטימית, על אודות יכולת קיום המצווה, והעמידה בנטל הנדרש. זכותו של החקלאי לשאול את השאלה "מה נאכל", ואין התורה רואה בה פגם או פסול. אדם היוצא לשדה לעבודה יומיומית ומכלכל את עצמו מיגיע כפיו, עלול לעמוד חסר אונים מול הדרישה לנטוש את אדמותיו למשך שנה שלמה. התורה בברכתה באה אפוא לסייע לו בקיום המצווה. נכון, אנשי מעלה, המפליגים באמונה ומשליכים את ייבם על ה' שהוא יכלכלם – לא ישאלו את השאלה: "מה נאכל", אך כלום ניתנה התורה רק לאלה? הנה דבריו של הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" למצווה זו:

והיה עולה על הדעת דעיקר מצות שביעית ויובל לא ניתנה אלא למתנהגים בדרך מעלה יתירה, אבל באמת אינו כן, שהתורה יכולה להתנהג בשלימות אפילו לאנשים שאינם בזו המעלה, ומשום הכי פירש הכתוב וכי תאמרו בשנה הששית מה נאכל בשנה השביעית, ולא תהיו במעלה עליונה זו, אזי וציותי את ברכתי וגו'.

זאת ועוד: גם אם שאלת החקלאי "מה נאכל" משקפת אמונה קלושה ומעורערת, וגם אם השואל בשאלתו מבקש בעקיפין, שה' יוכיח לו כי אכן הוא עומד לימינו, ידאג לו ויגמול לו מראש על קיום המצווה – אין בכך רע. וכבר ראינו בדבריו של הנביא מלאכי (ג י'), כי הדבר אפשרי ומותר:

הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות, אם לא אפתח את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די.

כי במצווה זו של נתינת המעשרות לבית ה', רשאי החקלאי המפריש מעמלו לצורכי שמים לבחון את תגובת ה' ולצפות בה מיד, ולא להמתין לה עד למחר ולגלות אותה לאחר זמן. רבי יצחק עראמה (בספרו עקידת יצחק לויקרא כה) היטיב להביע את ההיתר הזה:

ולפי שהשביטות ההנה הם סימנים א-להיים, נתן הא-ל יתעלה כנגד הטבע ובהפך ממה שינהגו אנשי הארץ ההיא בעבודתם, אמר 'וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף וגו' וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים' וגו'. והוא ניסיון נפלא על דרך הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים וגו'.

אכן, מצוות שביעית היא מצווה קשה, ובשל כך ברכתה מיוחדת.

ד"ר מאיר גרוזמן
המחלקה לתלמוד

¹ ראה לדוגמא, דין אשת תואר או קתלי דחזירא.